
Izvorni znanstveni rad
UDK 32.01

Metodski problem pristupa fenomenu političkog

Zvonko Posavec

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Fenomen političkog ne može se zadobiti metodskim postupcima ontološko-normativne, analitičko-empirijske ili dijalektičko-kritičke teorije. Cjelokupno metafizičko shvaćanje vezano je uz centralnu kategoriju *vladanja* koja živi od primata teorije nad praksom. Destrukciju tradicionalnog shvaćanja političkoga autor izvodi prema pojmu *komunikativnog djelovanja* što ga je prvo izradila H. Arendt. Ponovnu rekonstrukciju izvorno političkoga autor izvodi pak prema Kantovoj *reflektirajućoj moći suđenja*.

U modernoj političkoj teoriji fenomen političkog najčešće se sagledava pod jednim od tri metodološka stava: ontološko-normativnim, analitičko-empirijskim i dijalektičko-kritičkim.

Ontološko-normativni stav orijentira se pretežno na — teoriju polisa Platona i Aristotela. Utjecaj ovog metodičkog stava ostaje živ i prisutan sve do naših dana u mnogobrojnim radovima. S obzirom na promijenjeni smisao politike u novom vijeku, ovaj stav važi kao snažni korektiv razlaganja praxisa u tehne i poiesis.

Analitičko-empirijski stav najjače je djelovao u novom vijeku. On je prožet jakom primjenom modernih empirijskih znanosti na području političkog djelovanja. S ovim modelom iz temelja se promijenio odnos teorije i prakse, stvoreni su novi pojmovi znanosti i teorije uopće. Paradigmatičan slučaj ovoga stava predstavlja Hobbes.

Predominantni oblik metodološkog pristupa političkom fenomenu danas predstavlja dijalektičko-kritički stav. Hegelova velika teorija prava, povijesti i dijalektike uopće predstavlja rodno tlo čitave orijentacije. Posredstvom Marxa ovaj metodički stav živo je prisutan u raznim marksističkim pravcima sadašnjice.

U analizi političkog fenomena nećemo slijediti izričito ni jedan od tih metodičkih stavova, nego ćemo razmotriti porijeklo političkih pojmova i njihovu granicu u metafizičkim izlaganjima bitka.

Naše dosadašnje razumijevanje političkoga kao i teorije koje su o njemu nastale pod odlučnim su utjecajem metafizičkih pojmova. Kako se danas mnogo govori o kraju metafizike, a njezin kraj u smislu dovršenja posvuda se najavljuje, to je neophodno da se upitamo što je s političkim pojmovima koji su nastali s metafizičkim izlaganjima bitka. Da li se ti politički pojmovi mogu još uvijek legitimirati iz metafizike ili je, s obzirom na stanje metafizike, njihova moć jednom za svagda izgubljena? Jürgen Habermas smatra da je došlo do odlučne krize naslijeđenih političkih pojmova. Tako, na primjer, legitimaciju vladavine u suvremenom društvu nije više moguće kozmološko-ontološki fundirati. Etika i politika nemaju više metafizičku pozadinu koja bi osiguravala stabilizirajuće sisteme života. Dok je legitimacijska osnova tradicionalnih društava bila djelomično religijska i na nju su bile upućene široke mase, a djelomično filozofijsko-ezoterična, namijenjena elitnim slojevima društva, dotle se legitimacija suvremenih društava vrši iz baze rada. No, da li je to legitimiranje vladavine — kako misli Habermas — suprotno metafizičkim pojmovima vladanja ili proizlazi iz samih metafizičkih pojmova političkog?

Želim pokazati da metafizika ne osigurava više legitimitet pojmovima političkog, pa je zato potrebno slijediti trag destrukcije političkog koje je izvršeno u metafizičkoj povijesti političkog i ukazati na izvorno politički fenomen, kao i njemu primjerenu teoriju razumijevanja toga fenomena. Ovaj oproštaj političkog iskustva od metafizike Hannah Arendt ovako opisuje: »S oslobađanjem ovdašnjeg svijeta od aveti bitka i opsjene da ga možemo spoznati otpada nužnost da se sve mora objasniti monistički iz jednog principa — naime iz ove sveovladajuće supstancije« (*Was ist Existenz-Philosophie?*, u: *Sechs Essays*, Heidelberg 1948, str. 79). Stoga je potrebno da najprije ukažemo na porijeklo političkog mišljenja u metafizici.

Poznato je da su Platon i Aristotel bili začetnici političke metafizike i da su oni formulirali iskustvo Grka na području politike u skladu s metafizičkim izlaganjem bitka. Odlučna veza između razumijevanja političkog i interpretacije bitka nalazi se u pojmu *vladavine* (arhé) koji se očuvao u svim varijantama metafizičkog određenja političkog fenomena. Sam izraz znači kako *počelo, početak*, tako i *vladanje*. Taj ključni pojam političkog, kao što se vidi već iz dvostrukog karaktera riječi, ima svoje porijeklo u filozofiji. (Na ovu predominaciju pojma *vladavine* u razumijevanju političkog ukazao je Ernst Volrath, *Die Rekonstruktion der politischen Urteilskraft*, Klett Verlag, Stuttgart 1976.) Naime, iz pojma *vladavine* kao ključnog termina političke filozofije proizlazi određena *interpretacija djelovanja* koje svoje osnovne karakteristike dobiva iz teoretskog tumačenja bitka. Na temelju ovog tumačenja bitka i Platon i Aristotel izvršili su razlikovanje između teorije i prakse. Premda se odnos teorije i prakse u povijesti metafizike različito artikulirao — tako u antičkom nartu istina ovog odnosa postavljena je pod vodstvo teorije, u novom vijeku ovaj odnos postavljen je pod vladavinu prakse, te s praksom rada kao svojim posljednjim izdankom — ipak je i u jednom i u drugom slučaju u izlaganju djelovanja kao prakse predominantan utjecaj teorije. Upravo zato što je u eksplikaciji djelovanja predominantan utjecaj teorije, *vladavina* postaje ključni pojam političkog. Podjela na teoriju i praksu omogućila je da se pojam *vladavine* proširi na političko područje, premda se izvorno formirao izvan njega. Interpretacija djelovanja iz aspekta vladavine dijeli

djelovanje u dvije grupe. Naime, *vladavina* (arhé) ima dva različita aspekta — kao arhein i ahersthai, vladati i trpjeti vladavinu. Aristotel u *Politici* piše da je »građanin uopće uzet onaj ko ima pravo i da vlada i da se pokorava, ali je u svakom državnom uređenju drukčiji. U najboljem državnom uređenju građanin je onaj koji može i hoće da se pokorava i da vlada živeći moralnim životom« (III, 13, 1283 b 42. i dalje). *Vladavina* se legitimira znanjem (teorija), a svoje ozbiljenje nalazi u djelovanju drugih (praksa). Upravo iz ovog pojma vladavine vidimo da se formira pojam političkog u odnosu teorije i prakse, pa se iz analize ovoga odnosa mogu razjasniti metafizički karakter politike i granice takvog pojma političkog. *Odnos teorije i prakse* je metafizičke naravi, kako u antičkoj, tako i u novovjekovnoj verziji: ovaj odnos jest, naime, vezan uz temeljne metafizičke kategorije *zbiljnost i mogućnost*. Odnos teorije i prakse ovisi, u posljednjoj liniji, o odluci metafizičkog mišljenja o područjima zbiljnosti i mogućnosti, pri čemu zbiljnost dobiva u svim verzijama primat pred mogućnošću (usp. Danilo Pejović, *Realni svijet*, Beograd 1960, posebno str. 96—102). Metafizičko mišljenje kategorijama zbiljnosti i mogućnosti hoće stabilizirati primat bitka shvaćenog kao prisutnost nad ničim shvaćenim kao odsutnost. Premda su temeljne kategorije zbiljnosti i mogućnosti različito izložene, ipak temeljna konstelacija i njihovo značenje ostaju isti. U antičkoj verziji ove konstelacije teorija se odnosi na područje zbiljnosti — Platonova ideja i njezin derivati — a praxis na područje mogućnosti (tj. na ono što može biti i drugačije). U novom vijeku, pri podjednakom okviru konstelacije, teorija se odnosi na moguće (na ono što je misljivo, rekao bi Kant), a zbiljnost onoga predočenog mora se tek praksom ozbiljiti. Na kraju ovog procesa rad dobiva definitivni primat u odnosu na teoriju u konstelaciji teorije i prakse. U pojmu prakse rada sažimlje se temeljno metafizičko iskustvo koje potvrđuje vladavinu kao ključni pojam metafizičke biti politike. (Radikalne konzekvencije ove faze metafizike povukao je V. Sutlić u zbirci članaka *Praksa rada kao znanstvena povijest*, Zagreb 1974.) Kako se iza pojma prakse rada na političkom planu skriva volja koja zapovijeda, to se od tada vladavina formulira u pojmovima sile i prisile. Tako A. Smith smatra da se »bit vlasti (government) sastoji u subordinaciji« (usp. *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*). Za Marxa i Engelsa vlast ima isključivo nasilnički karakter. Tako oni kažu u *Manifestu komunističke partije*: »Moderna državna vlast samo je odbor koji upravlja općim poslovima čitave buržoaske klase« (MEW 4, str. 464). I dalje kažu: »Kad u toku razvitka budu iščezle klasne razlike i cijela proizvodnja bude koncentrirana u rukama udruženih individua, javna vlast izgubit će politički karakter. Politička vlast u pravom smislu jeste organizirana vlast jedne klase za ugnjetavanje druge klase« (MEW 4, str. 482). Spomenimo još klasičnu formulu Englsa prema kojoj »glavna svrha ove organizacije (države, op. Z. P.) odvajkada je osiguranje, oružanom silom, ekonomskog potlačivanja radeće većine od strane imućne manjine« (MEW 19, str. 344). Prema Marxu i Engelsu, iza politički komandirajuće volje skriva se proizvodni proces ili rad, ili neka analogna djelatnost. Time je u konstelaciji odnosa teorije i prakse postignuta definitivna pobjeda prakse kao prakse rada.

Saberimo još jednom sve do sada izložene elemente. Metafizički pojam političkog određen je pojmom *vladavine* iz kojeg proizlazi razumijevanje *djelovanja kao prakse*. *Praksu* je, pak, moguće razumjeti samo iz metafizičke

konstelacije teorije i prakse. Sam ovaj odnos vezan je uz temeljne metafizičke kategorije *zbiljnost* i *mogućnost*. Iz metafizičkog tumačenja bitka kao prisutnosti, a nebitka kao odsutnosti bitka proizlazi prednost svih likova *zbiljnosti* nad *mogućnošću*. Iz aspekta prevladavanja strukture bitka kao prisutnosti u metafizičkom pojmu prakse nadaju se dva modela djelovanja:

- (1) platonsko-aristotelovski pojam prakse,
- (2) novovjekovni pojam političke prakse.

I u prvom i u drugom modelu vrši se preinterpretacija djelovanja u proizvodnju. Uprkos svom značenju djelovanja, pogotovo kod Aristotela, s obzirom na primat teorije koja se odnosi na *zbiljnost* ideje, ideja može biti prisutna kao moguća samo u praksi kao počinu, a ne u djelovanju. U proizvodnji djelo ostaje prisutno i onda kad praksa prestaje; stoga je u proizvodnji karakter prezencije očitiji nego u djelovanju (*praxis*) u kojem karakter prisutnosti ostaje skriven.

U novovjekovnoj teoriji političkog još je očitija predominacija prezencije u shvaćanju političkog. Tako kod Hobbesa stanje političko-državnog poretka nastaje negacijom prirodnog stanja. To novo stanje je djelo proizvodne tehnike. Na mjesto djelovanja kao izvorno političkog fenomena nastupa konstrukcija države *more geometrico*. Predležuća ništetnost pred i izvan državnog stanja nadilazi se u osiguranoj prezenciji veza građana. Ovaj princip konstrukcije vladavine preobrtu ovu u zapovijed komandirajuće volje. S jedne strane, artikulira se neodoljiva sila kao obilježje modernog pojma političkog, a s druge strane, građani su prisiljeni na pokornost kao bezuvjetnu dužnost podanika. U stvari, pojam sile (*bía*), koji izvorno ne pripada političkom području, postaje glavno obilježje modernog pojma političkog. Na kraju metafizičkog razumijevanja politike, političko područje reducira se na vladavinu kao mogućnost monopolizacije sile i na šansu da se sila prisvoji, odnosno na mogućnost da se drugi navedu na poslušnost.

Na taj se način zbila likvidacija političkog kao samostalnog, zajedničkom životu ljudi najprimjerenijeg područja, i zamijenilo ga je tehničko oblikovanje ljudskog svijeta. Tehnička demijurgičnost čovjeka ne zaustavlja se na okolnom svijetu i njegovu mijenjanju alatima, mašinama i aparaturama, nego se ona proteže i na običajnosni svijet. Stoga je potrebno destruirati metafizički pojam političkoga i potražiti izvornije iskustvo političkog i istražiti horizont njegove mogućnosti. U identificiranju područja političkog s onu stranu metafizičkih pojmova oslonit ćemo se na djelo H. Arendt, koja je izuzetno pridonijela destruiranju metafizičkog pojma političkog i shvaćanju izvornog razumijevanja političkog iskustva.

H. Arendt razumijevanje političkog fenomena nastoji zadobiti preko modela *komunikativnog djelovanja*. Inzistiranje na ovom modelu omogućuje joj da fenomen politike dobije u punoj čistoći, neovisno o ekonomskom i socijalnom aspektu zajedničkog života ljudi. Zato ona i centralnu kategoriju politike, tj. moć ne izvodi iz instrumentalnog djelovanja, ne promatra kao sredstvo da se volja drugoga podvrgne vlastitoj svrsi, nego moć kao politička kategorija »izvire iz ljudske . . . sposobnosti . . . da se s drugima složimo i u dogovaranju s drugima djelujemo« (*Macht und Gewalt*, München 1970, str. 45). Moć, dakle, proizlazi iz formiranja zajedničke volje koja se zbiva komunikacijom što smjera prema razumijevanju. Nasuprot tome, sila kao mogućnost

raspolaganja sredstvima i kao mogućnost da se njima djeluje na volju drugih nije politička kategorija. To znači da se u prvom slučaju sudionici zajedničke djelatnosti orijentiraju prema razumijevanju, a u drugom slučaju prema uspjehu. Samo komunikativno, tj. u praksi govora (Praxis der Rede) proizvedena moć zajedničkog uvjerenja tvori bit političkoga. Stoga političke institucije ne žive od sile, nego od priznanja koje je zadobiveno međusobnom komunikacijom.

Ako se moć formira u komunikativnom djelovanju, a ne u ozbiljenju ciljeva, onda se postavlja pitanje: u čemu se ta moć ispoljava, čemu ona uopće služi? Razvitak moći je sam sebi svrha, te ona služi i održanju praxisa iz kojega sama proizlazi. Moć se manifestira u: (a) poretku koji štiti političku slobodu, (b) otporu prema snagama koje političku slobodu izvana ili iznutra ugrožavaju, (c) onim revolucionarnim aktima koji utemeljuju nove institucije slobode.

To znači da vladavina nije izvorni fenomen političkoga, nego sloboda kao sposobnost i mogućnost započinjanja djelovanja. U djelu *Macht und Gewalt* H. Arendt piše: »Ono što institucijama i zakonima jedne zemlje podaruje moć, to je podrška naroda, koja je samo ponovno nastavak izvornog konsensusa koji je dozvao u život institucije i zakone . . . Sve političke institucije su manifestacije i materijalizacije moći; one zamiru i propadaju čim živa moć naroda ne stoji više iza njih i ne podržava ih. To je ono što je Medison mislio kad je rekao da vlade u posljednoj instanciji počivaju na 'mijenju'« (str. 42).

Nema nikakve sumnje da se H. Arendt u razumijevanju političkog fenomena snažno oslanja na Aristotelov pojam prakse, koju smatra najznačajnijim mehanizmom konstitucije političke zajednice. Ona smatra da su u praksi govorenja (Praxis der Rede) proizvedene forme intersubjektiviteta temelj kulturnog reproduciranja života. Komunikativno djelovanje jest medij u kojem se tvori intersubjektivni svijet života. Intencija ove fenomenološke analize sastoji se u tome da se na formalnim svojstvima komunikativnog djelovanja ili prakse očitaju opće strukture neostećene intersubjektivnosti. Ove strukture postavljaju uvjete normalne i ljudski dostojne egzistencije. Području ljudske prakse, usljed inovatorskog potencijala koji počiva u njemu, potrebna je zaštita. To osiguravaju u društvima koja su državno organizirana političke institucije. Njih podržava moć koja proizlazi iz nepovrijeđenih struktura intersubjektiviteta, a one moraju, s druge strane, štiti prijemljive strukture intersubjektiviteta, ako same neće propasti. Iz toga proizlazi da nijedno političko vodstvo ne može nekažnjeno zamijeniti moć silom, a ona se može steći samo iz nedefinirane javnosti. Stoga politička javnost može proizvoditi legitimnu moć samo dok su sačuvane strukture neizobličene komunikacije. H. Arendt piše: »Ono što političko tijelo drži zajedno, to je u skladu s prilikama njezin potencijal moći, a ono na čemu politička zajednica propada, to je gubitak moći i napokon nemoć. Sam proces je neuhvatljiv, jer potencijal moći, za razliku od sredstava sile koja se mogu akumulirati da bi se u slučaju nužde nepovrijeđena mogla upotrijebiti, opstoji uopće samo u onoj mjeri u kojoj se realizira. Tamo gdje moć ništa ne ostvaruje, nego se uzima kao nešto za čime se može posegnuti u slučaju nužde, tamo ona propada, a povijest je puna primjera koji pokazuju da nikakav materijal dokućivog bogatstva ne može izravnati ovaj gubitak moći.« (*Vita activa*, Stuttgart 1960, str. 193).

Ako se moć ne može akumulirati, onda »moć zapravo nitko ne posjeduje, ona nastaje među ljudima, ako zajedno djeluju, i nestaje čim se oni ponovno rasture« (*Vita activa*, str. 194).

Kao što se iz ovog kratkog prikaza vidi, H. Arendt nastoji prevladati metafizički pojam političke prakse kojom dominira pojam vladanja političkim djelovanjem koje čuva slobodu čovjeka. Nema nikakve sumnje da je ona dala izuzetan doprinos destrukciji metafizičkog pojma političkog i probudila smisao za izvorno političko iskustvo. Ipak, njezina slabost sastoji se u tome što je tako oštro reducirala politiku na praksu dogovaranja i zajedničkog djelovanja, a nije ju vidjela u sklopu cjelokupne reprodukcije ljudskoga roda. Zato joj komunikativno djelovanje, nasuprot produkciji predmeta i nasuprot teorijskoj spoznaji, figurira kao jedina politička kategorija. J. Habermas, premda je i sam zastupnik komunikativnog djelovanja kao bitnog dijela — pored instrumentalnog djelovanja — konstitucije ljudskoga roda, ipak smatra da ovakvo dijeljenje između komunikativnog i instrumentalnog djelovanja nije pogodno za razumijevanje suvremenih političkih prilika. (Usporedi njegovu recenziju knjige Hannah Arendt *Über die Revolution*, Piper 1965, *Die Geschichte von den zwei Revolutionen*, objavljene u knjizi *Kultur und Kritik*, Suhrkamp, Frankfurt/M 1973; prvi puta recenzija se pojavila u časopisu *Markur* 1966; usp. i njegov napis *Hannah Arendts Begriff der Macht* (1976), objavljen u *Politik, Kunst, Religion*, Stuttgart 1978.)

Ipak, ono što je za nas najvažnije, to je da je ona jasno ukazala na značenje političkog fenomena, na njegovu specifičnost i da nestanak ovog fenomena vodi u neslobodu, u mitsko razdoblje u kojem sila gospodari nad ljudskim opstankom. Također je važno što je ukazala kako primjena kauzalnih objašnjenja koja potječu iz teoretskih modela uništava razumijevanje političkog iskustva. Stoga je potrebno razviti primjerenu metodu, odnosno primjerenu teoriju području političkog. Ova teorija političkog morala bi omogućiti uvid u specifičnost i samostalnost toga područja, kao što bi morala i ukazati na uvjete mogućnosti takvog djelovanja u osjetilnom svijetu. U analogiji prema Kantovoj moći estetskog suđenja, nazvat ćemo ovu sposobnost *političkom moći suđenja*, a ona ukazuje na političko djelovanje kao specifično područje čovjekove slobodne djelatnosti. (Usp. H. Arendt: *Das Urteilen*, Piper, München 1985.)

Dakle, prenošenje kategorija, temporalija i modaliteta djelovanja kao instrumentarija teorije nije pogodno za artikuliranje fenomenalitetu političkog djelovanja, a politička metafizika je upravo to učinila. (Usp. E. Vollrath, *Die Rekonstruktion der politischen Urteilskraft*.) Svaka objektivna teorija ima određeni »tip urotnika«, jer smatra da ispod površine političkog postoje pravi agenti, postoje pravi pokretači koji djeluju prema pravilima koja određuje tok svjetske povijesti. U Kantovoj estetici postoji određeno ukazivanje na svjetovni karakter lijepog u prirodi, a to znači da ljudi u odnosu prema lijepom predmetu uređuju svijet koji može biti za sve njih zajednički. Ovaj moment svjetovnog karaktera ljepote kao mogućeg svijeta nastanjenog ljudima pruža mogućnost da se ovaj princip estetskog suda protegne na političko područje. Politička moć suđenja smjera prema uvjetima mogućnosti djelovanja, ako su ona kvalificirana kao politička djelovanja. Radi se, prema tome, o principu suđenja djelovanja čije jedinstvo ne proizlazi iz unaprijed postavljenoga pojma, nego nastaje u djelovanju, kako u odnosu prema poje-

dinim ljudima, tako i u odnosu prema zajednici ljudi. Ovo jedinstvo djelovanja nema nikada karakter općevažećeg objektiviteta, nego se naknadno uspostavlja, pa je utoliko samo subjektivna općenitost. Upravo ovoj subjektivnoj općenitosti pripada moć suđenja, koju Kant naziva *reflektirajuća moć suđenja*. (U radu *Razlika između tradicionalne i kritičke teorije u utemeljenju političke znanosti* podrobno sam analizirao funkcioniranje reflektirajuće moći suđenja. Rad je objavljen u sklopu djelatnosti Instituta za politička istraživanja FPN-a, Zagreb 1981.) Za *reflektirajuću moć suđenja* ne postoji nikada djelovanje kao jedno koje bi bilo općenito, a ne postoji ni djelovanje kao djelovanje jednoga subjekta, nego je ono uvijek upućeno na zajedništvo jednog čovjeka s drugim u djelovanju. Zato se političko pitanje ovako formulira: kako se mogu djelovanja mnogih podudarati, a da tim djelovanjem ne prethodi nikakav objektivni pojam kao njihov određujući temelj?

Kant je ovu moć koja ukazuje na prirodu političkoga djelovanja, a da ju sam nije primijenio na političko područje, smjestio između općenitosti uma i pojedinačnosti zrenja. Od *reflektirajuće moći suđenja* razlikuje se *određujuća moć suđenja* koja obuhvaća samo dio područja iskustva i isporučuje o tome samo nepotpunu sliku znanstvenog oblikovanja i metoda. Ona slijedi supsumcijsko-teorijski model kauzalnog objašnjenja koji ima svoju primjenu na području prirodnih znanosti. Kod ovog modela potpuno je jasno da postoji objektivni pojam iz kojeg se supsumcijom dobivaju određenja. Ipak, ovim modelom ne možemo potpuno ovladati područjem prirode i on treba bitnu dopunu. Ovu dopunu on dobiva *reflektirajućom moći suđenja* koja nastupa tamo gdje nije dan opći zakon, nego posebno, za što se mora opći zakon tek istražiti. Naravno da analogan slučaj postoji i u traženju jedinstva političkog djelovanja. Kant je ovaj model primijenio na teoriju života i na znanost o kulturi (tj. na estetiku, biologiju, antropologiju, povijest) kod kojih stvaranje pojmova slijedi model teleološkog razumijevanja prema svrhama i sredstvima. U ovoj točki, da usput spomenemo, počinje i razlika između Hegela i Kanta. Dok za Kanta metodički postupak i termini teleološkog suda nemaju konstitutivno značenje, tj. ne tvore predmet ovih znanosti, dotle Hegel pripisuje teleološkom sudu predmetno značenje. Hegelova teleologija zahtijeva za moć suđenja objektivitet određujuće moći, a prema tome pripisuje joj spoznajnu vrijednost objašnjenja — dedukcije. Zato Hegel kritizira ograničenje teleološkog suđenja na subjektivno važeće načelo. On smatra da pojam svrhe mora potpuno odrediti »predmetnost« posebnoga. Iz toga neki interpreti izvode zaključak da Hegel nije posjedovao dublje razumijevanje za metodsko postignuće novovjekovnih znanosti, kako je ono došlo do izražaja u Kantovim *Kritikama* (usp. M. Riedel, *Verstehen oder Erklären*, Klett-Cotta, Stuttgart 1978). Neovisno o prijeporima giganta koji se razvio i koji mi ne možemo ovdje slijediti, za nas je važno to da se u *reflektirajućoj moći suđenja* nalazi putokaz za razumijevanje političkog fenomena i za specifičnost praktičnog područja.

Stoga se moramo konkretnije pitati: na koji način nas reflektirajuća moć suđenja upućuje na političko područje?

Proširenje subjektivnog pojma, iz kojeg se dobiva općevažeća valjanost koja ne predleži *a priori*, i objektivno počiva na jednom određenom načinu mišljenja i postupanja. Ono zajedničko različitog proširenjem subjektivnoga pojma dolazi do izražaja »ako moć prosuđivanja... uzima u obzir način predočavanja svakog drugog, da bi svoj sud uporedio, tako reći, s cjelokupnim

ljudskim uom i na taj način izmakao iluziji koja bi zbog subjektivnih privatnih uvjeta, koji bi je lako mogli smatrati objektivnim, imalo štetan utjecaj na sud« (*Kritika rasudne snage*, Kultura, Zagreb 1957, str. 133). U političkom prosuđivanju polazi se, dakle, od subjektivnih privatnih uvjeta, ali se kod njih ne ostaje, nego se djeluje tako kao da oni treba da dođu u suglasnost s cjelokupnim umom. Stoga se taj, kako Kant kaže, *prošireni način mišljenja* »ne osvrće na subjektivne privatne uvjete suda, kojima su mnogi drugi kao sputani, pa ako s općeg stajališta (koje on može odrediti samo time što se postavlja na stajalište drugih) reflektira o svome vlastitom sudu« (*ibid.*, 134). Upravo ovo opće stajalište važno je odvajkada kao političko u kojem se javnost osoba tek obznanjuje. Karakter ove općenitosti nije nikakav apriorni pojam, nego djelovanjem i govorenjem obznanjena općenitost zajedničkog života ljudi. Ideja političke svrhovitosti u analogiji prema estetskoj moći suđenja mora sadržavati uvjete mogućnosti suglasnosti svakoga pojedinog djelovanja s drugim djelovanjem, tako da potencijal djelovanja sviju uopće dođe do izražaja u zajednici djelovanja. To znači da je mogućnost djelovanja svakog, u svako doba, postavljena pod uvjet suglasnosti s mogućnošću djelovanja svih drugih, tj. da je svako djelovanje moguće samo u pluralitetu i u svezi odnosa djelovanja koja tvore zajednicu djelovanja. Ako je političko područje konstitutivno za mogućnost djelovanja svih, onda je ono istinsko područje slobode. Stoga se ljudi jedino na tom području djelovanja mogu osjetiti radosni, jer zajedno s drugima započinju nešto što nema nigdje svoje porijeklo osim u njima samima. *Politička moć suđenja* je, s jedne strane, putokaz u način takvog djelovanja, a s druge strane, uopće uvid u ovo područje. U političkoj zajednici kao zajednici djelujućih ljudi radi se uvijek o konsensusu. Međutim, politička metafizika izvodi taj konsensus u poznatim tipovima konsenzualnih teorija, tj. iz volje kao najviše svrhe u ime koje se, kao jedinstvenog principa, vlada. Sila ovoga jedinstvenog principa profilira se kao *volonté général*, kao *zbiljnost običajnosne ideje*, kao *biće roda* koji onda direktno veže vladanje uz silu ostvarenja najviših principa. Kantova teorija estetske moći suđenja daje nam mogućnosti da izradimo princip političkog suđenja koji se neće osloniti na apriorni pojam, nego će sadržavati formalne uvjete mogućnosti suglasnosti djelovanja pojedinca s djelovanjem drugih ili svih. Ne radi se, dakle, o konstitutivnom principu, nego samo o formalnoj mogućnosti da svatko može slobodno započeti i nastaviti svoj red djelovanja. Kad je riječ o političkom djelovanju, onda je uvijek riječ o pluralitetu djelovanja, jer jedno djelovanje uvijek dozivlje drugo i vezano je s drugim.

Kantova reflektirajuća moć suđenja, u doba krize metafizičkih političkih pojmova, ukazuje nam put prema izvorno političkom fenomenu koji ne opstoji u vladanju, nego u djelovanju čovjeka. Utoliko ovo osmišljavanje znači ukazivanje na jedno područje na kojem čovjek jedino može ostati sloboda, jer samo u njemu čovjek, zajedno s drugim, može započeti jedan red događanja koji traje sve dok se vrši. Samo u takvom djelovanju nastaje i opstoji zajednica slobodnih ljudi.

Zvonko Posavec

METHODOLOGICAL PROBLEMS OF THE APPROACH TO THE PHENOMENON OF POLITICS

Summary

The phenomenon of politics cannot be perceived by means of the methodological procedures of ontological-normative, analytical-empirical or dialectic-critical theory. The entire metaphysical idea is related to the central category of *behaviour*, which subsists on the primacy of theory over practice. The author attempts to deduce the destruction of the traditional notion of politics on the basis of the concept of *communicative action* which was first put forward by H. Arendt. The reconstruction of the original notion of politics is carried out by the author according to Kant's *reflexive power of judgement*.